

Bewegers

Crossing Brussels

Robert Crivit

Het lijkt echt wel de vrolijke postmoderniteit: hoogleraren en universitaire wetenschappers die samen met kunstenaars van divers plumage hun tenten opslaan – de bussen neerpoten – in de volksbuurten van de grootstad. Brussel 2000 had vorig jaar wel meer opmerkelijke manifestaties in petto, maar het multimediaal, interactief, multidisciplinair, wetenschappelijk én artistiek project 'Crossing Brussels' verdient toch wat meer aandacht. OIKOS ging praten met beroepsbeweger (en spraakwaternet) Eric Corijn, filosoof en docent aan de VUB, drijvende kracht en duivel-doet-al achter Crossing Brussels. Waar het allemaal om ging?

Crossing Brussels kreeg vorm als een project in het kader van 'Brussel 2000 – culturele hoofdstad van Europa'. Het was een coproductie tussen de VUB en Brussel 2000, een experiment in interactie tussen wetenschap, kunst en bevolking, een poging om een nieuwe dynamiek op gang te brengen...

De oorsprong van het hele project situeert zich, zo'n viertal jaren geleden, in de discussie aan de VUB, in de aanloop naar het Europees cultuurjaar in Brussel. Ook de universiteit zou in zo'n jaar verantwoordelijkheid opnemen, daarover was men het eens. De traditionele aanpak is dan wetenschapspopularisering: tentoonstellingen en lezingen organiseren, de labo's open stellen..., kortom: de wetenschap die aan de universiteit gemaakt wordt, op een simpele wijze, uitzetten aan de 'dommere' mensen. We hebben dan een tweede spoor geopend: we wilden in interactie gaan met de mensen, het soort kennis dat aan de universiteit wordt opgebouwd, in de stad en de discussie brengen. Om in de stad een en ander in beweging te brengen, wilden we ook artistieke middelen gebruiken en het project werd verder ontwikkeld samen met Brussel 2000.

Het was onmogelijk om overal in Brussel te werken – de middelen zijn nu eenmaal beperkt – en we moesten dus de interactie concentreren. Daarom kozen we voor 'crossing' Brussels: we maakten een dwarsdoorsnede door de stad, vertrekkend van Molenbeek, door het stadscentrum, naar de bovenstad (Elsene) en verder naar de universiteitswijk. Die doorsnede is niet toevallig: we deden zowel multiculturele buurten aan, als het stadscentrum, als de universiteitswijk en tegelijkertijd is er toch een zekere representativiteit van de verschillen in de stad.

Documenteren

In een eerste fase hebben we die doorsnede gedocumenteerd op verschillende manieren. Met een multidisciplinaire werkgroep aan de universiteit, maakten we er een boek over. Het boek bevat zowel verhalen over de wijken, als thematische verhandelingen en, ten slotte, kaderstukjes die wat meer theoretische achtergronden geven bij vragen over mondialisering, multicultuur, stedelijkheid, enz. Op de as waren er een twintigtal fotografen aan het werk. En samen met Sint-Lucas en de Gentse vakgroep culturele antropologie, ontwikkelden we een project visuele antropologie, waarbij we, over vier publieke ruimten, een film maakten met als thema: het multicultureel gebruik van de ruimte. Zo hebben we de as op verschillende manieren gedocumenteerd; we verzamelden gegevens met als uitgangspunt: de vraag wat er gebeurt rond de publieke ruimte.

Waarom? De traditionele aanpak kiest voor een onderverdeling van de stad in wijken. Zeer dikwijls gaat men er dan van uit, dat wijken simpeler zouden zijn dan de gehele stad; alsof men ze zou kunnen beschouwen als dorpen in de stad. Projecten van duurzame wijkontwikkeling richten zich dan meestal op het opbouwen van een gemeenschap; men wil dan, als het ware, opnieuw een 'dorpsgemeenschap' tot stand brengen, waar de mensen elkaar kennen, elkaar helpen, waar er minder onveiligheid is. Men doet dus alsof de stad bestaat uit een agglomeratie van dorpen en alsof men de leefbaarheid van de wijk zou vergroten, door er opnieuw een traditionele harmonieuze dorpsamenleving van te maken.

In de werkelijkheid klopt dat niet: elke wijk is immers een plek in de stad met zijn eigen stedelijke kenmerken. Bovendien is het zeer moeilijk om die wijken af te bakenen: naargelang de sociale samenstelling van de wijk, is het gebruik van de stedelijke ruimte immers heel verschillend.

Dat oude model van de gemeenschap kenden we nog in de traditionele arbeiderswijken van de jaren '50-'60: de meeste mensen gingen er werken in dezelfde fabriek, elke zaterdagmorgen wasten ze de auto, ze supporterden voor dezelfde voetbalclub, de kinderen waren bij dezelfde jeugdvereniging..., die wijken kenden een soort gesloten reproductie en economie. Maar om allerlei redenen is de samenleving opgeschoven naar een soort nieuwe middenklassesamenleving, waarbij koopkracht en consumptiepatronen zijn doorgedrongen in brede bevolkingslagen. De mensen gingen ook de ruimte van de stad breder gebruiken: ze gaan op een andere plek winkelen dan waar ze wonen, vrije tijd brengen ze op nog een andere plaats door..., ze gebruiken de stad op een zeer gespreide wijze. Indien men het dagelijks pad van de mensen in een stad zou volgen en in kaart brengen, zou men geen afgebakende wijken zien, maar grillige amoebe-achtige figuren in de stad. Er zouden waarschijnlijk wel ruimtelijke knooppunten zichtbaar worden, plekken waar mensen met bepaalde activiteiten een hogere densiteit vertonen. Die publieke ruimten bepalen eigenlijk het leven in de stad. Daarom vormt die publieke ruimte ons vertrekpunt; daar speelt de stedelijkheid, de Multiculturaliteit van de stad, de artistieke interventie ook.

We hebben op die as de wijken gediagnosticeerd. Ik heb het over een diagnose, omdat de eerste beeldvorming, en zeker met die traditionele beeldvorming over "wijk" als dorp in de stad, veelal opnieuw

een verkeerd beeld van de werkelijkheid geeft. Ons uitgangspunt is dat Multiculturaliteit meer is dan multi-ethniciteit, maar ook gaat over leefstijlen, over leeftijdsgroepen enz. Je moet dat documenteren op verschillende manieren en de resultaten daarvan wijzen uit, dat er in Brussel nergens sprake is van gettovorming. Je kan dus niet spreken over “de Marokkaanse buurt van Molenbeek” of “de Turken van Schaarbeek”, “de Afrikanen in de Matonge”..., multicultureel Brussel is veel meer.

Zelfs in de meest geconcentreerde buurten in Molenbeek zijn slechts vijftig procent van de mensen van Marokkaanse afkomst; in die buurten zijn veel meer culturen aanwezig en het komt er op aan om de Multiculturaliteit in die plek te vatten. Je kan Molenbeek ook op een andere manier benaderen, dan alleen op basis van de etnische afkomst: in vergelijking met andere plaatsen in Brussel, vindt men er bijvoorbeeld een zeer hoge concentratie van jongeren beneden de dertig jaar, terwijl daar weinig sprake is van jongerenstadscultuur. Waarom zou het beleid zich dan niet inspannen om, bijvoorbeeld, de ontwikkeling van de culturele industrie te richten op Molenbeek en daar het stadscentrum van de jeugdcultuur tot stand te brengen? Waarom niet daar de muziekindustrie vestigen, met een concentratie van repetitieruimtes opnamestudio's, enz.? Dat kan allemaal relatief goedkoop. Waarom niet daar de skate-infrastructuur lokaliseren? Zo kan men effectief werken aan de positieve beeldvorming van een buurt die het jongerenstadscentrum kan zijn.

Een ander voorbeeld van diagnose. Als je aan de bewoners van de Matonge-wijk aan de Naamsepoort vraagt, hoeveel Congolezen of zwarte Afrikanen er wonen, dan krijg je cijfers van 30 tot 40 procent van de bevolking, terwijl je, als je op straat loopt, echt wel de indruk krijgt dat je in een Afrikaanse buurt bent. Nu is de Matonge-wijk in werkelijkheid echt wel een heel multiculturele buurt: een kleine helft van de mensen bestaat er uit niet-Belgen, maar slechts drie procent van de bewoners zijn Afrikanen. Er zijn natuurlijk nogal wat Afrikaanse winkels en restaurants, maar eigenlijk is het geen Afrikaanse buurt; het is een Afrikaans stadscentrum in Brussel. Zoals ook de mensen die door de Nieuwstraat wandelen, niet de mensen zijn die in die buurt wonen: ze komen uit heel Brussel en eigenlijk uit heel België of zelfs uit het buitenland om er te winkelen.

Datzelfde fenomeen zien we in de Matonge en dat verklaart veel van de problemen in die buurt: mensen komen met auto's van overal elders in de stad, van buiten de stad, van het buitenland, om zich te bevoorraden, om stof te kopen, om zich te laten kappen. Maar er is geen markt in de buurt, alles is geconcentreerd in een galerij, met vlakbij de Waverssesteenweg, die tegelijkertijd moet functioneren als een drukke doorgangsweg én als publieke ruimte, als markt. In de Matonge is er geen autovrije Nieuwstraat, noch een verkeersvrij Muntplein, die functioneren als een voetgangersruimte... Die functie wordt in de bovenstad niet gevaloriseerd en dus krijg je spanningen. Mensen parkeren dubbel en je krijgt reacties met racistische connotaties: Afrikanen kunnen zagezegd niet autorijden, enz. Maar die spanningen hebben eigenlijk te maken met een slechte ruimtelijke ordening en een slechte functiebepaling door de overheid. De spanning daar is niet zozeer een culturele kwestie: het gaat om een spanning tussen bewoners en gebruikers van de stad. En zo zijn er nog plaatsen in Brussel, zoals de Brabantstraat bij het station Brussel-Noord, of de winkelstraten van Molenbeek.

Men mag dus de buurt niet benaderen als een dorp in de stad, men moet een wijk veeleer zien als een stadsdeel waar een bepaald type activiteit, of een bepaald type cultuur, of een bepaald type omgang tussen de mensen overweegt of domineert en een bepaald soort problematiek genereert. In Matonge gaat het om een spanning tussen bewoners en gebruikers: er zijn geen voorzieningen voor de gebruikers en de bewoners moeten dus de overlast dragen van de afwezigheid van een aangepaste inrichting van de publieke ruimte.

Zo krijg je een andere formulering van de problemen, die in de plaats komt van de traditionele etnische en culturele afwijzingsformulering. En dan worden problemen behandelbaar; men kan ze vatten in een politiek project, in een stedenbouwkundig plan; dan moet je gaan discussiëren over het autovrij maken van straten, moet je met de middenstand gaan praten; dan gaat het niet meer over gevoelens en frustraties van mensen, maar wordt het een politiek en programmatisch te bediscussiëren punt. De keuze voor het al dan niet richten naar Molenbeek van investeringen in de culturele industrie bijvoorbeeld, wordt dan een zaak van de gemeentelijke of de gewestpolitiek. Natuurlijk zijn er argumenten pro en contra, maar in elk geval gaat het dan om een concrete politieke discussie, waarbij stereotype, racistische of etnische onderverdelingen worden doorkruist. Bij 'Crossing Brussels' gaat het dus ook over het doorkruisen van ingeburgerde opvattingen door een multidisciplinaire groep wetenschappers, waarbij ook kunst wordt betrokken.

Waarom de kunst erbij betrekken? Omdat elke plek in de stad zou kunnen uitnodigen tot het omgaan met 'het vreemde'... Sommige mensen zijn heel nieuwsgierig en geïnteresseerd in 'het vreemde', maar anderen worden er vooral angstig van; de meeste mensen kennen de twee gevoelens. Zeker voor de bewoners van een buurt, komt het erop aan de publieke ruimte zo in te richten dat niemand er zich thuis voelt, zodat niemand zich die ruimte kan toe-eigenen, zodat de publieke ruimte niet geprivatiseerd kan worden, dat ze niemands huiskamer wordt. Het idee van zich thuis te voelen in de publieke ruimte, is immers te statisch: vertoef je in een publieke ruimte, dan je moet altijd omgaan met de anderen. Tegelijkertijd mag de inrichting van de publieke ruimte niet zodanig vervreemdend zijn dat mensen angst hebben om zich in die ruimte te begeven.

Een moeilijke oefening

Dat is een heel moeilijke oefening, maar bij uitstek een oefening voor kunstenaars. Het gaat immers over nieuwe vormgeving, over detraditionalisering, over het creëren van een symbolische orde, over een esthetische vormgeving. Het is wandelen op het slappe koord: mensen uit hun gewone doen halen, zodat het vreemde interessant wordt, maar toch met voldoende handvaten, opdat ze ermee om kunnen, het kunnen incorporeren in hun eigen beeldvorming.

Er blijven natuurlijk problemen: hoe kunnen bijvoorbeeld de mensen in Oud-Molenbeek, rond het Johannes de Doper Voorplein, zich daar ooit echt thuis voelen, met voor zich die grote betonnen kerk, die trouwens meestal gesloten is... De iconen, de herkenningspunten, die in een stad naar voren springen,

bevoordelen altijd een bepaalde cultuur ten opzichte van andere. Dat moeten we goed beseffen; wetenschappers moeten dat laten oplichten, politici moeten zich daarvan bewust zijn...

Privatisering van de openbare ruimte is een plaag in de stad. Dat gaat van mensen die hun wagen dubbel parkeren en liever een boete betalen dan wat verderop te parkeren, over winkels die hun waren op de stoep plaatsen, tot het plaatsen van terrassen, zoals aan De Markten, waarbij men dan nog prijzen hanteert, die de mensen uit de buurt niet kunnen betalen. Zo wordt de ruimte monofunctioneel en voorbehouden voor een bepaalde sociale categorie; dat is privatisering. Maar er is ook parochialisering van de publieke ruimte: als een te groot deel van de publieke ruimte wordt voorbestemd, met daar het hoekje van de bejaarden, waar je dan niet mag voetballen, daar het speelpleintje voor de kindjes, enz., dan krijg je teveel scheiding in de bevolking, er is geen interactie. Er groeit een soort parochiale cultuur van 'onder ons', waarbij alleen imaginaire of culturele leden mogen deelnemen aan de interactie. We pleiten er dus voor, om een deel van de openbare ruimte open te houden, multifunctioneel en interactief te maken.

Ter interactie!

Na de documentatie volgde dan de interactiefase: het verzamelde materiaal werd verwerkt in vier films, een boek, fototentoonstellingen, een tentoonstelling over Multiculturaliteit in de stad... en daarmee trokken we naar de gedocumenteerde buurten. Het was de bedoeling om het materiaal ter discussie voor te leggen aan het culturele middenveld, de *société civile*.

Wij botsten al meteen op de Brusselse realiteit. Ten eerste, bestaan er in Brussel geen multiculturele netwerken, er is verkokering. En ten tweede: als je een vergadering belegt in Brussel, is er altijd iemand thuis en iemand op bezoek. Wil je bijvoorbeeld vergaderen in Elsene, dan kan je terecht in het Elzenhof. Maar daar is de Vlaamse gemeenschap thuis en de Franstaligen of de zwarten komen op bezoek en worden er welwillend ontvangen. Als je de bijeenkomst organiseert in het achterzaaltje van de gemeentelijke bibliotheek, dan zijn de Franstaligen er thuis en de Vlamingen op bezoek...

We werden dus direct geconfronteerd met de verkokering van het hele Brusselse culturele veld. Vandaar dat we het idee kregen om zelf een rijdend cultureel centrum te maken:

daartoe hebben we drie oude lijnbussen omgebouwd tot een soort stadslaboratorium.

De bus

Eén van de bussen werd ingericht als seminariebus met stoelen, video, enz.; een andere werd de tentoonstellingsbus; in de derde organiseerden we het onthaal. De drie bussen werden telkens in een U-vorm opgesteld, waardoor we een klein pleintje afbakenden. Op vier plekken stelden we telkens vier dagen die bussen op en organiseerden er een programma, met zowel de presentatie van de film, de fototentoonstelling, workshops, als artistieke interventies. In de discussies proberen we te werken aan multiculturele netwerking, een platform voor duurzame buurtontwikkeling. We probeerden een gesprek op gang te brengen over het leven in die buurten en een partner te creëren voor het gesprek met de overheid.

Die bussen hebben o.m. tot voordeel dat er een neutraal terrein tot stand wordt gebracht, en ook dat ze opnieuw verdwijnen, waardoor we ook duidelijk het signaal geven dat we maar langs komen, zoals het circus langs komt. Ook daardoor krijg je een heel mobiele interactie.

De Dansaertstraat

Ik geef een voorbeeld: de wijk van de Dansaertstraat [de straat tussen de Beurs en de Oude Graanmarkt – RC]. Die buurt is een voorbeeld van *gentrification*, van stedelijke revitalisatie door de vestiging van een nieuwe middenklasse. Tien tot vijftien jaar geleden was het nog een verpauperde buurt in het stadscentrum. Eerst vestigden er zich enkele modewinkels, later gevolgd door cafés en restaurants; het werd de nieuwe place to be, de buurt van de nieuwe middenklasse. Dat proces gaat nu verder in de richting van Molenbeek tot aan het kanaal. Aan de ene kant heb je daar nu verpauperde sociale woonblokken, aan de overkant vindt men die nieuwe middenklasse. We hebben gepoogd om die twee met elkaar in contact te brengen.

Het ging, enerzijds, vooral over werkloze jongeren van Marokkaanse afkomst en, anderzijds, een soort kosmopolitische middenklasse die nogal herkenbaar is aan het consumptiepatroon.

We hebben moeten ervaren dat die nieuwe middenklasse een deel is van het probleem...

De Marokkaanse jongeren kwamen vol argwaan naar de bussen; dat ging gepaard met veel conflict, met vandalisme... Er hing een sfeer van “wat komt ge hier doen?”, “we komen eens zien wat ge ons te bieden hebt, het zal wel weer niets zijn”, enz., maar ze kwamen, ze hingen vier dagen rond, deden mee aan activiteiten...

De nieuwe middenklassers vonden het een goed initiatief, een goede tentoonstelling en gingen dan wat drinken op het terras van De Markten. Hun hoeft je niets meer te leren, ze zijn multicultureel, ze zijn niet racistisch...

De opwaardering van de stad, dat is een goede zaak, maar, zeggen die Marokkaanse gasten, maar iets drinken op een terras, dat kunnen we niet betalen, we moeten toch elders gaan, ze zijn uitgesloten van het soort consumptie van die middenklasse. En waarom, vragen ze, kunnen wij niet gaan kuisen in die modewinkels of er gaan werken als verkoopster? Goede vragen: aan de ene kant is er werkloosheid en aan de andere kant is er een nieuwe economische activiteit. Waarom worden die niet *gemacht* in de buurt? We vroegen aan de jongeren of ze al een job gevraagd hadden, er is natuurlijk ook de 'zelfvictimisering' van de uitgesloten. Dat was nog niet gebeurd, zo bleek. Dus we organiseerden een confrontatie. We contacteerden de handelaarsvereniging waarmee we al samenwerkten, maar uiteindelijk is de vergadering niet gelukt, omdat de twee vertegenwoordigers van de handelaars niet opdaagden. We hebben beloofd om er verder aan te werken...

Dat is het soort experiment, zeg maar dynamisering, die we willen en die we dan willen achter ons laten, want wij zijn geen opbouwwerkers.

Na de interactie...

Het opbouwwerk zou 'achter ons' moeten komen. Er zijn volop mogelijkheden voor sociale dynamisering. Op elke plek waar we gaan is er een jaar vooraf vergaderd met de culturele centra, met alle actoren. Zo groeiden er netwerken met allerlei partners die ons project genegen waren. Die netwerken kunnen, ook na Crossing Brussels, verder werken. Door een andere beschrijving van het veld, onderbouwd met gegevens, kunnen we er op een andere manier tegenaan gaan kijken. Zo proberen we ideeën van mensen in beweging te brengen. Als er nog een functie is voor kritische wetenschap en kunst is het deze: net iets anders tegen de dingen aankijken.

Kenmerkend voor ons project is ook dat we niet een boek, een film en een tentoonstelling afleverden, hapklaar, waar mensen naar kwamen kijken om het dan goed of slecht te vinden: we maakten een nieuw product door middel van en na de interactie.

Het is de bedoeling om het boek in de loop van volgend voorjaar opnieuw uit te geven, aangevuld, bijgewerkt, herschreven. De vier films zijn opnieuw gemonteerd en er is materiaal bijgedraaid – op avonden rond 'representatie en identiteit' hebben we aan de mensen gevraagd of de film hun plek en hun plein voorstelde, of ze zich erin herkenden; die discussies zijn opgenomen en achteraf werd er bijgefilmd, om na de interactie een nieuwe film te maken.

De reacties van de mensen beïnvloeden ons als schrijvers van het boek, beïnvloeden de cineasten als filmers... de bewoners zijn dus geen objecten, het gaat niet alleen óver hun buurt, ze krijgen ook iets te vertellen in het nieuwe boek, in de nieuwe film.

In april-mei 2001 organiseren we een conferentie met iedereen die aan het project heeft meegewerkt, inbegrepen de sociaal-culturele werkers, om een balans op te maken.

Het blijft zoeken hoe we de verkokering kunnen tegengaan. Zelf ben ik erg gevonden voor burgerhuizen in de wijken waar de eerstelijnsvoorzieningen van de welvaartsstaat gemengd en samen zouden aangeboden worden.

Of het project wordt voortgezet? Het doel blijft te komen tot duurzame buurten, duurzame wijkontwikkeling. Crossing Brussels is wel een project van de universiteit. Misschien is dat niet de best geplaatste initiatiefnemer, ook al hebben we 60.000 tweetalige krantjes verspreid, een tweetalig boek uitgegeven... We kochten die bussen aan, die zijn nu van onze dienst op de universiteit; het zou wat stom zijn om ze te onderhouden en niet te gebruiken. Maar tot nu is er geen geld om in 2001 verder te werken.

Brussel 2000 diende zich aan en ik wilde absoluut met de universiteit de stad in. Natuurlijk kan je allerlei tentoonstellingen organiseren aan de universiteit en dan proberen volk naar hier te lokken. Maar dat vertelt dan ook iets over hoe je tegen de universiteit aankijkt: hier maken we de waarheid en die vertellen we dan. We zijn toch allang afgestapt van dat positivistische wetenschapsdenken? We dachten eerst aan een interactie-project rond burgers en informatie, 'het (ge)weten van de stad'. We speelden met het idee om multimediale kunstwerken te maken: zuilen op een as door Brussel met een kunstwerk en een internetverbinding met een centrum aan de VUB dat allerlei gegevens ter beschikking zou stellen aan

wandelaars, toeristen, maar ook aan bewoners. Dat zou een zekere bevraging, interactief, mogelijk maken, een soort leerpad, een traject door de stad dat je kon bewandelen, maar dat ook bruikbaar zou zijn voor de lokale buurtwerking. Daarvoor vonden we geen sponsorgeld.

Een ander idee bestond erin om bushokjes binnen te brengen in de communicatiemaatschappij door er internetverbindingen te installeren, maar dat gaf moeilijkheden met beveiliging.

We dachten ook iets te doen in bussen, al rijdend... en zo is het idee gaandeweg verschoven naar een interactieproject ter plekke, op publieke ruimtes, met aanwezigheid en activiteiten in de buurten.

Crossing Brussels is ook een poging om taalverschillen te overstijgen, de diversiteit naar waarde te schatten. Dat is niet zo vanzelfsprekend, ook en misschien zeker niet in Brussel. Welke basisvisie steekt achter Crossing Brussels?

Het mondialiseringsproces dwingt ons opnieuw op zoek te gaan naar niveaus om de samenleving op een democratische manier te reguleren. Het is niet evident dat de natiestaat daarvoor het meest geschikt is, dan wel het enige of het meest in aanmerking komende niveau is. Dat was wel zo in de hele 20ste eeuw, op basis van 19de eeuwse ideeën: een wereldmarkt gereguleerd door een statensysteem. In dat kader neemt het belang van de stad en de stedelijkheid toe. Brussel is in België wellicht de enige grote stad: met zijn 1 miljoen inwoners binnen de 19 gemeenten, of bijna 2 miljoen, als het hinterland er wordt bijgeteld, is Brussel een kleine wereldstad.

Onder druk van mondialisering en Multiculturaliteit zien we in de steden een ingrijpend proces van detraditionalisering. In de stad ga je bij uitstek om met 'vreemden', andere mensen waarvan je noch de herkomst, noch de familiale verbanden kent; mensen waarmee je dus niet op een traditionele manier kunt omgaan. Dat 'vreemde' staat centraal in het omgaan met stedelijkheid, dat creëert ook zoveel kansen in de stad.

Om in Brussel een politiek project te ontwikkelen voor zo'n stadsdynamiek moet je op het niveau van de stad kunnen denken. En dan is er op twee niveaus een totale onaangepastheid van de instellingen.

Enerzijds, is er het allang bekende probleem van de 19 gemeenten en de gemeentelijke autonomie – het zijn niet alleen baronieën, de 19 gemeenten vormen bovendien een slechte ruimtelijke afbakening. En dan is er een belangrijk tweede niveau: met zijn gewestelijke bevoegdheden, kan Brussel geen cultuurbeleid maken. Men kan dus geen stadscultureel project ontwikkelen in Brussel: de Vlaamse Gemeenschap in Brussel en de Franstalige Gemeenschap in Brussel voeren elk een eigen cultuurbeleid. Cultureel gesproken staat Brussel dus onder voogdij.

Absoluut nefast is dat er geen tweetalige, bicommunautaire of multicommunautaire initiatieven bestaan. In Brussel werd een apartheidssysteem ingevoerd dat tot op het veld voelbaar is. Zo is er, bijvoorbeeld, een allochtonenwerking, die gefinancierd wordt door de Vlaamse Gemeenschapscommissie en een allochtonenwerking, die door de Franstalige Gemeenschapscommissie wordt gesubsidieerd. Die kennen elkaar niet.

Er is opbouwwerk van de twee gemeenschappen, sociaal-culturele centra van de twee... en ze zijn niet verplicht om op het terrein samen te werken. Maar duurzame wijkontwikkeling is onmogelijk onder zo'n systeem van institutionele apartheid. Het is vitaal voor Brussel om die verkokering tegen te gaan en te komen tot een netwerking tussen de instellingen. En zeker aan Nederlandstalige kant, is er op dit ogenblik al te weinig politisering merkbaar: men heeft geen echt stadsproject.

Vlaanderen is grotendeels antistedelijk en daar zijn sociaal-historische verklaringen voor... Maar de wereld wordt complexer. Mondialisering, multiculturalisering, detraditionalisering betekent dat mensen een veelheid van levensstijlen, van keuzes, van opvattingen, zullen combineren. En zij die – zoals uiterst rechts – willen proberen om die complexiteit te reduceren tot een vereenvoudiging waaraan iedereen zich dan maar moet onderwerpen, hebben geen reële oplossing. In zekere zin is ook de Vlaamse regering, met haar schermen met Vlaamse eigenheid, daar een exponent van. Het begrip 'inburgering' impliceert ook dat je een kunstmatig ankerpunt aantoot waaraan de 'afwijkingen' zich moeten aanpassen.

Moeten omgaan met 'het vreemde' kan frustreren, maar toch moet men inzien dat alleen stedelijke complexiteit even kan tippen aan de complexiteit in de wereld. Alleen in een stedelijke omgeving komen mensen in contact met de complexiteit van het leven, zoals het zich in de komende eeuw zal ontwikkelen.

Afschermings- of afwijzingsstrategieën zullen niet werken. De veelvormigheid, de Multiculturaliteit, de diversiteit, zijn de realiteit. De afwijzing blijft dus imaginair: het versimpelen van de realiteit tot iets wat afgeschermd is, tot een 'eigenheid', die in werkelijkheid niet voorkomt, die geconstrueerd wordt. En de logica van het proberen opleggen van die 'eigenheid' leidt uiteindelijk tot etnische zuivering. Die strategie is dus even gevaarlijk als imaginair; men verbeeldt zich een werkelijkheid die er niet is.

Dat is in Brussel veel moeilijker dan, bijvoorbeeld, in Antwerpen. In Brussel is er vanzelfsprekend de meertaligheid. En verder is er de internationale functie: hier werken 100.000 'vreemden' uit de hogere inkomensgroepen. En er is de hoofdstedelijke functie, die ook ondersteund wordt, omdat ze werkgelegenheid creëert. In Brussel is het dus veel moeilijker om die 'eigenheid' te herleiden tot een werkelijkheid die er niet is. In Antwerpen heb je een soort lokalisme dat blind wordt voor reële verscheidenheid.

Ik wijs erop, dat een van de ideologische constructies erin bestaat, die verscheidenheid te herleiden tot multi-etnische of multinationale verscheidenheid. Zo heeft men het in Brussel voortdurend over “de Marokkanen van Molenbeek”. Dat versimpelt de realiteit en maakt haar tegelijkertijd ondoorzichtig. Het gaat immers om drie generaties van Marokkaanse afkomst, waarbij de culturele verschillen tussen de eerste en de derde generatie waarschijnlijk groter zijn dan tussen de derde generatie en de autochtone jongeren die in de stad leven. Het maken van een veronderstelde eigenheid van dat Marokkaans zijn is opnieuw een constructie die de werkelijkheid niet goed dekt.

Dat soort versimpelingen biedt misschien een zekere psychologische steun, maar uiteindelijk versterken ze de frustratie. Als men doet alsof er een eigenheid bestaat, terwijl men die in de werkelijkheid niet

tegenkomt, wordt de frustratie alleen maar groter. Men doet er beter aan de werkelijkheid tegemoet te treden, vanuit het besef dat men niet de 'eigen' identiteit of ego zal terugvinden en dat men daarmee moet leren omgaan. Dan is de frustratie minder groot.

Die frustratie komt dus voort uit de imaginaire operatie, maar geeft in een tweede fase aanleiding tot een zeer gevaarlijke politieke stellingname, namelijk, de zuivering. Ik wil zeker niet verwarren met het Vlaams Blok, maar er schort toch iets aan begrippen als 'inburgering' of 'inpassing'. Inpassen waarin? Het hanteren van die begrippen gaat ervan uit, dat er ergens iets is met een zekere eenheid en dat de anderen zich daarin kunnen passen.

Het is niet toevallig dat de eerste ministers van cultuur in Vlaanderen, bij het begin van de culturele autonomie, nooit hebben nagedacht over de inhoud van cultuur in het beleid: cultuur was immers een gegevenheid en zij bekommerden zich om de cultuurspreiding en de cultuurparticipatie. Men stelde vast dat de cultuur niet overal kwam in Vlaanderen; dus werden overal receptieve culturele centra neergezet. En de gebrekkige participatie zou men oplossen met subsidies allerhande.

Daar moeten we van af: er bestaat niet meer zoiets als een 'nationale eigenheid', tenzij je ze echt romantiseert. Nu is er rond cultuur altijd wel wat geromantiseerd, maar het zou nu meer dan ooit nodig zijn.

Een ander voorbeeld: Lernout & Hauspie. Men heeft het over de “speerpunt van de Vlaamse technologie”. Gaston Geens wou, met Flanders Technology, Vlaanderen op de wereldkaart zetten als een technologisch wereldcentrum, steunende op de idee van de hoge arbeidsproductiviteit. Lernout & Hauspie, Flanders Language Valley, moesten daar het levende bewijs van zijn, met de volle steun van Dehaene en co., die dat zagen als een exponent van de Vlaamse eigenheid. Maar het gaat om een reductie van de Vlaamse eigenheid tot de West-Vlaamse hardwerkende, op geld gerichte middenstander die zich opwerkt, simpel maar degelijk, rijk maar proper; een heel sterk beeld. Bovendien heeft dat bedrijf; in de werkelijkheid; binnen de kortste keren niets meer met Vlaanderen te maken: de echte leiding ligt bij Amerikanen; het is wereldkapitaal, de Vlaamse verankeringsidee is een illusie. Is het dan mislukt? Neen, het is onmogelijk

Eigenlijk manifesteert er zich opnieuw een spanning; zoals bij de industriële revolutie, of zoals tussen de katholieken en de liberalen bij de Belgische onafhankelijkheid, met een keuze tussen modernisering en vooruitgang, enerzijds, of anderzijds, traditie en status-quo.

Het gaat zeker om een spanning die snijdt door de klassieke sociale bewegingen, binnen de partijen, en binnen de intelligentsia. Hoe men daar in Vlaanderen mee omgaat? Wie leert de mensen omgaan met maatschappelijke spanningen? Kijk naar Big Brother, naar de sociale en culturele samenstelling van de bewonersgroep: het ging om doordeweekse mensen – daar hoort nu gelukkig toch al één homo bij, dat kan nu blijkbaar toch al, en in De Bus zat er nog een gekleurd iemand, in Big Brother niet – en, ten

tweede, waren het mensen die, in de honderd dagen dat ze er zaten, geen woord zegden over de wereld. Die mensen spraken noch over maatschappelijke problemen, noch over de eigen levensproblemen. En meer dan een miljoen mensen keek ernaar. Natuurlijk zijn er psychologische verklaringen, maar interessant is wat men daar liet zien. In de metro op maandagmorgen, hoor je interessantere, meer gepolitiseerde gesprekken, dan men zag in Big Brother... In de Franstalige media in dit land zijn er nog langdurige politieke maar ook maatschappelijke debatten; niet zo in de Vlaamse media, noch op de privé- noch op de publieke zender. Het enige debat bestaat uit korte oneliners van BV's – deskundigheid telt blijkbaar niet meer.

Meer informatie: brussel2000.vub.ac.be

Bio

Robert Crivit is coördinator van de vormingsdienst PLOEG vzw en redactielid van Oikos